

ціонерів має бути дієвим і регулювати сприятливу фінансову рівновагу між формуванням та використанням капіталу.

3) Функціонування фінансового ринку надає учасникам інноваційного процесу багатоваріантний вибір джерел фінансування й кредитування, сприяє підвищенню мобільності капіталу. Фінансові посередники мають відповідний механізм зниження ризиків, кваліфіковані кадри можуть приймати ефективні управлінські рішення. Управління фінансовим капіталом повинно сприяти підвищенню ефективності спрямування капіталу в реальний сектор економіки; пошуку стимулів до його нагромадження; активізації інвестиційно-інноваційної діяльності банківських та фінансових інституцій; безпеці вкладення і, відповідно, зростанню довіри населення (дрібних інвесто-

рів) в залученні в процес розширеного відтворення їхніх грошових заощаджень.

Література

1. Бланк И.А. Управление формированием капитала. К.: «Ника-Центр», 2000. (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 4).

2. Економіка України за січень 2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 39.

3. Зворотний бік капіталістичної медалі // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 40.

4. Інновації для України – безальтернативний шлях // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 36.

Статья поступила в редакцию 12.05.03.

**О.В. ГУРНАК,
К.О. БАКЛАНОВА,
ДОННТУ**

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Розвиток національної економіки у значній мірі залежить від встановлення ефективних взаємозв'язків між банківською системою і реальним сектором економіки. Виконуючи функцію фінансового посередника, комерційні банки приймають тимчасово вільні кошти від підприємств, які ними володіють, і надають їх у вигляді кредитів підприємствам, які тимчасово потребують додаткового капіталу.

Використання кредиту позичальниками сприяє прискоренню обігу їх капіталів, скороченню витрат виробництва і зростанню прибутків. Не менш важливими для підприємства є депозитні послуги комерційних банків. Використання депозитів у фінансовій діяльності підприємств забезпечує ефективне використання його тимчасово вільних коштів, оскільки останні банк перетворює на капітал, що приносить реальний дохід у формі проценту. Однак, з

використанням депозитів у підприємства виникає і певна проблема: підприємство наражається на ризик втрати коштів переданих у депозит комерційному банку у випадку банкрутства останнього. Ця проблема має велику актуальність для вітчизняних підприємств, оскільки динаміка розвитку банківської системи України показує, що приблизно 8–11 комерційних банків щороку стають банкрутами, що складає 4–5 % від їх загальної кількості.

Депозитні операції є найбільш ризиковими для підприємства, оскільки у цьому випадку підприємство знаходиться під впливом усіх тих ризиків, якими характеризується діяльність відповідного комерційного банку. Це обумовлює необхідність управління депозитним ризиком. Складною задачею в процесі управління депозитним ризиком залишається об'єктивне визначення його рівня.

При оцінюванні рівня депозитного ризику доцільно використовувати рейтинговий аналіз, оскільки при визначенні рейтингу комерційний банк розглядається як єдина економічна система. Створенню методики банківського рейтингу присвячено багато науково-практичних робіт вітчизняних і зарубіжних науковців. На сьогодні найбільш відомою методикою рейтингового аналізу банків є методика "CAMEL", яка була розроблена на початку 80-х років у США й набула характеру стандарту в банківській галузі [1-2]. "CAMEL" є акронім англійських термінів: адекватність капіталу (Capital Adequacy), якість активів (Asset Quality), якість управління (Management), дохідність (Earnings), ліквідність (Liquidity). Зазначені складові характеризують найбільш важливі аспекти діяльності комерційного банку, але для їх оцінки необхідно обчислення ряду показників конфіденційного характеру, а тому ця методика зручна в основному в службовому користуванні.

Широкого застосування у практичній діяльності банківських аналітиків знайшла методика рейтингової оцінки банків, яка розроблена російським науковцем В. Кромоновим. Методика В.Кроморова передбачає розрахунок інтегрального поточного індексу надійності комерційного банку як середньозваженої суми шести коефіцієнтів, що характеризують різні аспекти фінансової надійності банківської установи [3]. Методика В.Кроморова проста і відкрита, тобто не потребує конфіденційної інформації, але можна відзначити і явні недоліки. Значними недоліками методики В.С.Кроморова є досить висока ступінь суб'єктивізму при визначенні вагових коефіцієнтів та відсутність показників ефективності роботи банку. Однак, об'єктивна оцінка банку повинна ураховувати як надійність, так і прибутковість. Останній недолік було усунуто у методиці визначення рейтингу банків, запропонованій вітчизняними науковцями професором В. Вітлінським і О. Пернарівським. Визначен-

ня рейтингу проводиться за допомогою трьох показників, які характеризують ліквідність, прибутковість і фінансову стійкість комерційного банку. Автори виходили з того, що обрані ними показники банківської діяльності є однаково важливими з точки зору визначення надійності комерційного банку, тобто вагові коефіцієнти кожного показника вважалися рівними між собою [4]. Такий підхід спрощує ситуацію і не дає можливості об'єктивно визначити рейтинг банківської установи. Л. Свистун було запропоновано використовувати у якості вагових коефіцієнтів часткові коефіцієнти кореляції, які отримані при побудові багатовимірного рівняння регресії, у якому незалежними змінними є показники, що визначають рейтингову оцінку, а результативною ознакою є певний показник ефекту банківської діяльності (дохід, прибуток тощо) [5]. Застосування такого підходу викликає сумніви, оскільки у більшості випадків показник ефекту банківської діяльності має бути включеним до складу чинників, які визначають банківський рейтинг, що виключає можливість його використання у якості залежної змінної.

Отже, можна бачити, що загальноприйнятої методики визначення банківського рейтингу поки що не створено. Виходячи з цього, метою даного дослідження є розробка методики, на основі якої можна було б об'єктивно визначити рейтинг комерційного банку, і прийняти обґрунтоване рішення щодо рівня депозитного ризику пов'язаного з відкриттям депозиту у тій чи іншій банківській установі.

Під банківським рейтингом слід розуміти узагальнюючу оцінку діяльності банку, на основі якої можна визначити положення певного банку відносно інших банківських установ.

Для того, щоб банківський рейтинг дійсно задовольняв інформаційні потреби споживачів такої інформації, він повинен відповідати наступним вимогам:

інформація про діяльність банку, на базі якої визначається його рейтинг, повинна бути об'єктивною. Для забезпечення дотримання цієї вимоги необхідно створити і використовувати інформаційну базу, сформовану на основі даних фінансової звітності комерційних банків;

рейтингова інформація повинна бути доступною широкому колу споживачів цієї інформації;

визначення банківського рейтингу за певною методикою повинне бути періодичним (щомісячним, щотижневим, щоденним).

Мінлива економічна ситуація в Україні, можлива нестабільність у поверненні депозитних внесків об'єктивно вимагає врахування загальної доходності активів банку та ризикованості його діяльності. Розрахунок показника рентабельності активів не потребує конфіденційної інформації, він досить повно характеризує прибутковість діяльності комерційного банку в цілому. Крім цього, цей показник є відносним, що дає можливість порівнювати комерційні банки різні за обсягом активів. Значення рентабельності непрямо характеризує рівень депозитного ризику: чим більше значення рентабельності (більше значення прибутку на одиницю активів), тим більше можливостей у комерційного банку виконати за рахунок власного капіталу (до якого входить його прибуток) зобов'язання перед клієнтами.

Кількісна оцінка рівня ризику, на який наражається та чи інша банківська установа, дозволяє оцінити його надійність, ступень довіри до нього з боку клієнтів. З цією метою доцільне використання показника дисперсії рентабельності активів, який розраховується для певного банку і характеризує розкид даного показника.

Забезпеченню об'єктивності при визначенні рейтингу комерційного банку сприяє порядок обчислення узагальнюючої оцінки його діяльності. Узагальнююча оцінка діяльності певного комерційного банку визначається як сума двох добуток:

відношення рентабельності активів цього банку до максимальної рентабельності активів за індикативною групою банків (нормована рентабельність активів) помножена на ваговий коефіцієнт та відношення мінімального значення показника дисперсії рентабельності активів в індикативній групі до показника дисперсії рентабельності активів цього банку (нормоване значення дисперсії) помножена на ваговий коефіцієнт (1).

$$R_i = a_r \times \frac{r_i}{\max_i r_i} + a_D \times \frac{\min D_i}{D_i}, \quad (1)$$

де R_i – рейтингова оцінка певного (і-го) комерційного банку індикативної групи;

r_i – рентабельність активів і-го банку на момент визначення рейтингу (показник розрахований з урахуванням середньорічного обсягу чистих активів);

$\max_i r_i$ – найбільша рентабельність активів у індикативній групі;

D_i – дисперсія показника рентабельності активів і-го банку;

$\min D_i$ – найменше значення дисперсії у індикативній групі банків;

a_r – показник значимості чинника прибутковості;

a_D – показник значимості чинника ризику.

Значимість чинників, введених до рейтингової моделі, повинна визначатися виходячи з об'єктивних характеристик ситуації в банківському секторі, що склалася на момент визначення рейтингу діяльності комерційних банків. Так значимість показника прибутковості діяльності комерційного банку буде залежати від варіації нормованої рентабельності активів розрахованої за індикативною групою в цілому. Якщо рентабельність активів усіх комерційних банків, рейтинг яких визначається, буде однаковою (нормована рен-

табельність буде дорівнювати одиниці, а коефіцієнт її варіації – нулю), то очевидно, що цей чинник не буде впливати на рейтингову позицію будь-якого банку індикативної групи – його значимість буде дорівнювати нулю. Аналогічно, значимість чинника ризику повинна залежати від варіації нормованої дисперсії за індикативною групою в цілому. З формальної точки зору показники значимості є ваговими коефіцієнтами, а тому повинне виконуватися рівняння (2):

$$a_r + a_D = 1 \quad (2)$$

Безпосередньо розрахунок показників значимості проводиться за формулами (3), (4):

$$a_r = \frac{CV\left(\frac{r_i}{\max r_i}\right)}{CV\left(\frac{r_i}{\max r_i}\right) + CV\left(\frac{\min D_i}{D_i}\right)}, \quad (3)$$

$$a_D = \frac{CV\left(\frac{\min D_i}{D_i}\right)}{CV\left(\frac{r_i}{\max r_i}\right) + CV\left(\frac{\min D_i}{D_i}\right)}, \quad (4)$$

де $CV\left(\frac{r_i}{\max r_i}\right)$ – коефіцієнт варіації показника нормованої рентабельності активів по індикативній групі;

$CV\left(\frac{\min D_i}{D_i}\right)$ – коефіцієнт варіації

показника нормованої дисперсії рента-

бельності активів по індикативній групі комерційних банків.

Таким чином, найвищий рейтинг буде у того банку, який найбільше наблизиться до “ідеального” банку. “Ідеальним” банком є такий банк, рейтингова оцінка якого буде дорівнювати одиниці, тобто цей банк має найбільше значення показника рентабельності активів та водночас найменше значення дисперсії рентабельності активів. Зауважимо, що реального банку в індикативній групі, який відповідає зазначеним вище характеристикам “ідеального” банку, взагалі може не існувати. Значення, розрахованої таким чином узагальнюючої (рейтингової) оцінки, будь-якого банку індикативної групи будуть знаходитися у діапазоні від нуля до одиниці. Далі відбувається ранжування комерційних банків у порядку зменшення їх рейтингових оцінок. Адекватність запропонованої методики економічним реаліям доведено на фактичних даних діяльності комерційних банків. Індикативна група була сформована з 22 комерційних банків, які розглядалися як потенційні партнери і термін дії яких на ринку банківських послуг був не менший за 9 років. Згідно з даними про чисті активи та фінансові результати банків [6-10] розраховані показники рентабельності та дисперсії рентабельності чистих активів обраних до вибірки банків (табл. 1, 2).

Розраховані значення параметрів рейтингової моделі наведені у табл. 3.

Згідно з запропонованою методикою на наступному етапі були проведені розрахунки безпосередньо узагальнюючої (рейтингової) оцінки діяльності (наведені у табл. 4) комерційних банків індикативної групи і відбулося ранжування комерційних банків (табл. 5).

Таблиця 1

Рентабельність чистих активів комерційних банків

№	Комерційний банк	Рентабельність активів комерційних банків, тис.грн.								
		01.01.95	01.01.96	01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.01.00	01.01.01	01.01.02	01.01.03
1	УКРАЇНА	14,99	15,05	4,66	2,01	3,54	-4,82	-4,87		
2	ПРИВАТБАНК	5,37	7,60	7,74	7,08	1,66	1,05	1,09	0,91	2,89
3	ПУМБ	8,72	19,61	7,33	4,04	3,28	8,00	1,44	2,01	0,71
4	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	12,78	7,93	11,78	17,11	4,36	9,46	1,47	0,28	0,37
5	АЖЮ	7,31	26,07	17,08	10,72	10,34	9,96	4,98	3,41	3,65
6	ПЕРКОМБАНК	4,79	11,66	3,59	6,03	0,74	8,64	0,77	0,63	0,69
7	ПРАВЕКС-БАНК	3,87	8,01	6,09	3,16	0,94	0,89	1,87	1,33	0,38
8	ЕНЕРГОБАНК	12,94	20,29	8,87	9,20	2,35	1,78	0,67	0,31	0,00
9	ГРАНТ	11,34	31,04	14,01	8,04	1,05	0,71	1,73	0,49	0,74
10	ВАБАНК	10,16	25,86	8,35	7,94	1,08	3,35	2,77	0,73	0,66
11	"НАДРА"	28,55	18,61	8,60	2,73	3,20	3,40	2,80	0,75	0,96
12	РЕАЛ-БАНК	2,30	7,63	6,27	5,09	3,79	0,38	0,90	0,91	0,74
13	ЕЛЕКТРОН- БАНК	15,61	13,57	6,15	5,17	3,30	2,03	2,23	2,38	3,02
14	ШАХТЕКО- НОМБАНК	6,89	12,69	8,86	0,34					
15	СЛАВУТИЧ	23,87	27,13	26,00	11,57	4,80	1,73	0,91	0,00	1,13
16	ПОРТО-ФРАНКО	9,09	12,91	8,26	6,07	0,74	0,12	0,08	0,06	0,74
17	ІНТЕРБАНК	0,04	15,12	4,92	7,63	1,26	0,02	0,60	0,78	1,01
18	МЕТАЛУРГ	23,96	37,55	30,46	17,25	19,62	15,23	7,60	5,10	1,64
19	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	1,98	3,13	6,70	4,26	1,75	2,22	1,27	1,24	1,32
20	МРІЯ	8,22	17,13	10,30	6,28	7,44	4,40	4,70	4,10	3,94
21	МОРСЬКИЙ ТРАНС- ПОРТНИЙ БАНК	4,10	21,81	16,33	4,69	3,87	0,74	2,51	2,09	0,38
22	ПІВДЕННИЙ	23,80	4,84	8,24	2,00	2,81	1,04	1,34	2,24	1,68

Таблиця 2

Дисперсія рентабельності чистих активів

№	Комерційний банк	Дисперсія рентабельності активів						
		01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.01.00	01.01.01	01.01.02	01.01.03
1	УКРАЇНА	23,85	35,01	33,09	50,57	57,56		
2	ПРИВАТБАНК	1,18	0,89	5,19	7,57	8,44	8,80	7,96
3	ПУМБ	30,15	34,15	34,39	28,71	30,71	30,16	30,47
4	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	4,38	10,69	18,89	15,99	23,84	29,69	32,36
5	АЖІО	58,68	50,98	44,72	39,89	43,25	46,60	47,10
6	ПЕРКОМБАНК	12,65	9,56	12,99	12,32	13,80	14,34	14,26
7	ПРАВЕКС-БАНК	2,86	3,65	5,93	6,67	6,18	5,95	6,11
8	ЕНЕРГОБАНК	22,34	21,14	34,46	39,84	43,14	44,25	44,25
9	ГРАНТ	76,17	78,83	99,34	104,07	99,81	96,61	91,90
10	ВАБАНК	61,85	55,19	67,17	63,43	59,84	58,97	57,08
11	"НАДРА"	66,29	96,88	98,39	93,10	87,73	85,52	81,76
12	РЕАЛ-БАНК	5,11	3,85	3,45	5,86	6,39	6,49	6,47
13	ЕЛЕКТРОНБАНК	16,52	20,57	23,91	26,22	26,05	25,00	23,29
14	ШАХТЕКОНОМБАНК	5,80	20,00	20,00	20,00	20,00	20,00	20,00
15	СЛАВУТИЧ	1,83	38,66	79,07	105,78	117,98	123,81	121,73
16	ПОРТО-ФРАНКО	4,10	6,10	16,00	20,72	22,35	22,58	21,60
17	ІНТЕРБАНК	39,46	29,76	28,94	28,75	26,84	24,78	22,80
18	МЕТАЛУРГ	30,83	56,81	54,91	61,20	85,44	104,77	124,96
19	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	4,04	3,05	3,26	2,97	3,07	3,04	2,92
20	МРІЯ	14,48	16,75	14,88	16,56	16,41	16,34	16,02
21	МОРСЬКИЙ ТРАНС- ПОРТНИЙ БАНК	54,81	57,64	56,00	58,99	55,09	51,67	50,28
22	ПІВДЕННИЙ	68,13	70,94	64,38	61,04	56,42	51,16	47,15

Таблиця 3

Значення параметрів рейтингової моделі

Період	$\max r_i$	$\min D_i$	ar	ad
1997	30,46	1,18	0,409	0,591
1998	17,25	0,89	0,438	0,562
1999	19,62	3,26	0,580	0,420
2000	15,23	2,97	0,628	0,372
2001	7,60	3,07	0,627	0,373
2002	5,10	3,04	0,526	0,474
2003	3,94	2,92	0,495	0,505

Таблиця 4

Значення узагальнюючої оцінки діяльності індикативної групи комерційних банків
у 1996-2002 рр.

№	Комерційний банк	Значення узагальнюючої оцінки						
		01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.01.00	01.01.01	01.01.02	01.01.03
1	УКРАЇНА	0,09	0,07	0,15	-0,18	-0,38		
2	ПРИВАТБАНК	0,69	0,74	0,31	0,19	0,23	0,26	0,55
3	ПУМБ	0,12	0,12	0,14	0,37	0,16	0,25	0,14
4	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	0,32	0,48	0,20	0,46	0,17	0,08	0,09
5	АЖИО	0,24	0,28	0,34	0,44	0,44	0,38	0,49
6	ПЕРКОМБАНК	0,10	0,21	0,13	0,45	0,15	0,17	0,19
7	ПРАВЕКС-БАНК	0,32	0,22	0,26	0,20	0,34	0,38	0,29
8	ЕНЕРГОБАНК	0,15	0,26	0,11	0,10	0,08	0,06	0,03
9	ГРАНТ	0,20	0,21	0,04	0,04	0,15	0,07	0,11
10	ВАБАНК	0,12	0,21	0,05	0,16	0,25	0,10	0,11
11	"НАДРА"	0,13	0,07	0,11	0,15	0,24	0,09	0,14
12	РЕАЛ-БАНК	0,22	0,26	0,51	0,20	0,25	0,32	0,32
13	ЕЛЕКТРОНБАНК	0,12	0,16	0,15	0,13	0,23	0,30	0,44
14	ШАХТЕКОНОМБАНК	0,24	0,03	0,09	X	X	X	X
15	СЛАВУТИЧ	0,73	0,31	0,16	0,08	0,09	0,01	0,15
16	ПОРТО-ФРАНКО	0,28	0,24	0,11	0,06	0,06	0,07	0,16
17	ІНТЕРБАНК	0,08	0,21	0,08	0,04	0,09	0,14	0,19
18	МЕТАЛУРГ	0,43	0,45	0,61	0,65	0,64	0,54	0,22
19	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	0,26	0,27	0,47	0,46	0,48	0,60	0,67
20	МРІЯ	0,19	0,19	0,31	0,25	0,46	0,51	0,59
21	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	0,23	0,13	0,14	0,05	0,23	0,24	0,08
22	ПІВДЕННИЙ	0,12	0,06	0,10	0,06	0,13	0,26	0,24

Таблиця 5

Рейтинг комерційних банків у 1996 – 2002 рр.

№	Комерційний банк	Значення узагальнюючої оцінки						
		01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.01.00	01.01.01	01.01.02	01.01.03
1	УКРАЇНА	21	20	11	21	21	X	X
2	ПРИВАТБАНК	2	1	5	10	11	9	3
3	ПУМБ	18	18	13	6	13	10	15
4	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	5	2	8	3	12	16	18
5	АЖІО	8	5	4	5	4	4	4
6	ПЕРКОМБАНК	20	14	14	4	15	12	11
7	ПРАВЕКС-БАНК	4	10	7	9	5	5	7
8	ЕНЕРГОБАНК	14	8	15	14	19	19	20
9	ГРАНТ	12	13	22	19	14	18	16
10	ВАБАНК	17	11	21	11	7	14	17
11	"НАДРА"	15	19	16	12	8	15	14
12	РЕАЛ-БАНК	11	7	2	8	6	6	6
13	ЕЛЕКТРОНБАНК	16	16	10	13	9	7	5
14	ШАХТЕКОНОМБАНК	9	22	19	X			
15	СЛАВУТИЧ	1	4	9	15	18	20	13
16	ПОРТО-ФРАНКО	6	9	17	17	20	17	12
17	ІНТЕРБАНК	22	12	20	20	17	13	10
18	МЕТАЛУРГ	3	3	1	1	1	2	9
19	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	7	6	3	2	2	1	1
20	МРІЯ	13	15	6	7	3	3	2
21	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	10	17	12	18	10	11	19
22	ПІВДЕННИЙ	19	21	18	16	16	8	8

Результати обчислювань показали, що лідерами за станом на 01.01.2003 р. можна визнати КБ "Фінанси та кредит", "Мрія", "Приватбанк", "Ажіо". Саме цим банкам за інших рівних умов слід надати перевагу при виборі банку-партнера.

Динаміки узагальнюючих показників банків, що знаходяться у четвірці лідерів,

відображає їх поступове зростання. Так, банк "Фінанси та кредит" мав найвище значення рейтингової оцінки, яке досягало рівня відповідно від 0,54 станом на 01.01.1999 до 0,67 у 01.01.2003. "Відрив від лідера" банку "Мрія" є достатньо вагомим – 8 пунктів, "Приватбанку" – 21, "Ажіо" – 23. Однак, не зважаючи на зайняті перші по-

зиці у рейтингу, видно, що банки тільки приблизно на 50-60% відповідають ідеальному банку, а це свідчить про те, що менеджери комерційних банків індикативної групи наражаються на проблему знаходження оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю здійснюваних фінансових операцій.

Досить цікаво, що банки, визнані лідерами ("Фінанси та кредит", "Мрія", "Ажіо"), мають не найбільші за обсягом активи (менше 100 млн.грн.). Саме за цим показником вони поступаються багатьом комерційним банкам індикативної групи. Так, активи комерційного банку "Фінанси та кредит" на 01.01.2003 року дорівнювали 948,805 млн.грн., банку Мрія – 429,484 млн. грн., "Ажіо" – 227,923 млн.грн., у той час коли активи банку "Надра" склали 1 547,77 млн.грн. (рейтинг банку – 14), банку ПУМБ – 1 360,334 млн. грн. (рейтинг банку – 15), Правекс-банку – 965,496 млн. грн. (рейтинг банку – 7) [10]. Однак, вони є більш стійкими: розкид рентабельності активів є незначним за період, що спостерігається, а отже і ризик повертання коштів вкладених на депозит – є незначним.

Відповідність запропонованої методики економічним реаліям можна прослідити на прикладі таких банків, як "Шахтекономбанк" та банк "Україна"

Згідно з рейтинговою позицією Шахтекономбанк займав на 01.01.97 9 місце, рейтинг на 01.01.98 – 22, рейтинг на 01.01.99, – 19 місце. У 1999 році Шахтекономбанк було об'явлено банкрутом і він припинив свою діяльність. Це було обумовлено як недостатнім рівнем менеджменту у цьому банку, так і погіршенням економічного стану вугільної промисловості, на роботу з підприємствами якої був орієнтований Шахтекономбанк. Надзвичайно низький рейтинг Шахтекономбанку, розрахований за запропонованою методикою, по суті, заздалегідь вказував на великий рівень ризиків, пов'язаних саме з цим банком. Аналогічна ситуація відбувалася і з

банком "Україна", рейтингові оцінки в останні роки існування якого визначали останні позиції у рейтингу.

Розгляд загальної картини розподілу рейтингових оцінок дозволяє виділити небезпечні с точки зору забезпечення стабільних показників рентабельності чистих активів та мінімальної ризикованості діяльності банки. Так, виходячи з рівня рейтингових оцінок, недовіру викликає діяльність "Енергобанку" протягом 2000 – 2002 рр. Цей банк займає останні позиції за індикативною групою. Інформація щодо діяльності банку, підтверджує нестабільну тенденцію його розвитку: збитковість ряду філій "Енергобанку", "повільний ріст" банку як фінансового інституту [11].

Все це підтверджує об'єктивність запропонованої методики визначення банківського рейтингу.

Узагальнююча оцінка діяльності комерційних банків розрахована за запропонованою методикою і може використовуватися не тільки для ранжування банків, але і як міра депозитного ризику безпосередньо у фінансово-економічних розрахунках. Слід зазначити, що економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, і комерційний банк, діяльність якого пов'язана з більшим ризиком, може залучити кошти клієнта більш схильного до ризику, якщо запропонує йому більший депозитний відсоток.

Здійснювати вибір комерційного банку безпосередньо за рейтинговою таблицею доцільно у тому випадку, коли декілька банків пропонують свою послугу на приблизно однакових умовах. У випадку, коли умови, наприклад депозитний відсоток, суттєво різняться доцільно провести додаткові розрахунки з використанням узагальнюючої оцінки комерційного банку як кількісного показника ризику, пов'язаного з цією банківською установою. Так, 01.01.2003 року можна було розмістити депозит у розмірі 100 тис. грн. на 12 місяців у банках: Мрія під 17 % річних (рейтингова оцінка за станом на 01.01.2003 року – 0,59);

Фінанси та кредит – 17% річних (рейтингова оцінка – 0,67); Ажіо – 8,5% річних (рейтингова оцінка – 0,49) Приватбанк – 14% (рейтингова оцінка 0,55). Рівень ризику (у абсолютному розмірі) пов'язаного з відкриттям депозиту у розмірі 100 тис. грн. на один рік можна розрахувати за формулою (5):

$$РДР_i = СД - СД \times \left(\frac{1+d}{100} \right) \times R_i \quad (5)$$

де РДР_i – рівень депозитного ризику у абсолютному розмірі, тис. грн.;

СД – сума депозиту, тис. грн.;

d – депозитний відсоток;

R_i – рейтингова оцінка певного (i-го) комерційного банку.

$$РДР_{Мрія} = 100 - 100 \times (1+17/100) \times 0,59 = 40,83 \text{ (тис. грн.)};$$

$$РДР_{Фінанси та кредит} = 100 - 100 \times (1+17/100) \times 0,67 = 32,83 \text{ (тис. грн.)};$$

$$РДР_{Ажіо} = 100 - 100 \times (1+8,5/100) \times 0,49 = 50,96 \text{ (тис. грн.)};$$

$$РДР_{Приватбанк} = 100 - 100 \times (1+14/100) \times 0,55 = 44,86 \text{ (тис. грн.)};$$

Видно, що найбільші можливі збитки пов'язані з відкриттям депозиту у банку "Ажіо" (50,96 тис. грн.). Проте, як видно, ризик пов'язаний з комерційним банком "Фінанси та кредит" компенсується підвищеним депозитним відсотком, саме з цим банком пов'язаний найменший рівень ризику депозитної операції.

Таким чином, запропонована методика визначення узагальнюючої рейтингової оцінки діяльності комерційних банків (складання їх рейтингу) може об'єктивно визначати існуючий фінансовий стан комерційного банку. Методика може ефективно використовуватися у практичній діяльності підприємств при прийнятті

фінансових рішень по обґрунтуванню вибору комерційного банку щодо розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках.

Література

1. Ефимова М.Р., Мельник С.А. Рейтинги кредитных организаций: их роль и проблемы развития // Менеджмент в России и за рубежом. – 1998. - №1. – С.64-69.
2. Шматов О. Методика визначення рейтингу банків України // Вісник НБУ. – 1997. - №5. – С. 39-41.
3. Гумен І. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект // Вісник НБУ. – 2000. - №1. – С. 57-60.
4. Вітлінський В., Пернарівський О. Визначення рейтингу всередині вибірки // Вісник НБУ. – 1999. - №2. – С. 61-62.
5. Свистун Л. Інформаційне забезпечення побудови рейтингів у банківській діяльності: потреби споживачів та об'єктивність оцінок Вісник НБУ. – 1999. - №1. – С. 56-57.
6. О. Кренев, І. Жабська Система комерційних банків України: підсумки року // Вісник НБУ. – 1999. - №3. – С. 21-30.
7. Зінченко В. Підсумки діяльності комерційних банків України за 1999 рік // Вісник НБУ. – 2000. - №3. – С. 18-34.
8. Підсумки діяльності комерційних банків України за 2000 рік // Вісник НБУ. – 2001. - №3. – С. 2-19
9. Банківська система України в 2001 році: проблеми, тенденції, перспективи // Вісник НБУ. – 2002. - №3. – С. 2-20.
10. Активи, обязательства и финансовый результат украинских банков по состоянию на 01.01.03 г // Бизнес. – 2003. - №7. – С. 34-35.
11. В.Днепров Энергобанк на новом витке // Зеркало недели. – 2002. - №13.

Статья поступила в редакцию 12.05.03.